

КЛЮЧ В ПРЕСПАТА

И на сън не ми беше минавало, че бих могъл да разработя тази странна случка и литературно. За жалост, въпреки съветите на жена ми не се съдържах и я споделих с неколцина приятели и познати. Те пък от своя страна съвсем незлонамерено взеха да я разказват и така след време моята случка стигна и до мен доста преиначена и деформирана, понякога дори като анекдот, затова не ми оставаше нищо друго освен в интерес на истината, както се казва, да я опиша. И ето я.

Малко преди войната за известно време живяхме в Пражкия замък. Не се стряскайте, не става дума за нищо официално, нищо високопоставено. Имам предвид източната част на дворцовия комплекс при Черната кула¹ и „Златната уличка“². Обитавахме малка едноетажна къщичка, залепена за старото бургграфство³. Всичко това е зад портата на замъка, затова и повечето от чиновниците и персонала на комплекса казваха, но не с особена гордост, че живеят в Пражкия замък. Къщичката ни беше на няколко крачки от „Далиборка“⁴, прочутата кула, издигната като укрепително съоръжение на крепостта и свързана впрочем с нашето жилище посредством древните крепостни стени. От прозореца виждахме мрачната Черна

¹ Черната кула (чеш. Černá věž) – четвъртата каменна средновековна кула от XII век в източния край на Пражкия замък, единствена от укрепленията на замъка, запазена в оригиналния си романски стил. – Б. пр.

² „Златната уличка“ (чеш. Zlatá ulička) – уличката с живописните днес къщички, възниква при изграждането на северното укрепление на Пражкия замък по времето на Рудолф II Хабсбургски (1552 – 1612). С негово позволение стражата изгражда скромни семейни жилища, прилепени към крепостната стена едно до друго. Наречена е „Златна“, тъй като през XIX век малките къщички са били домове и дюкянчета на пражките златари. Носи се фалшива легенда, че името ѝ е свързано с алхимиците от онова време, но те никога не са живели там. В средата на XX век къщичките са реставрирани и по проект на известния чешки художник и аниматор Иржи Трънка са боядисани в ярки цветове, а в тях започват да се продават сувенирни предмети на чешките художествени занаяти и така уличката става най-атрактивната част от туристическата обиколка на Пражкия замък. – Б. пр.

³ Административната сграда, откъдето е управлявал пражкия дворецов комплекс бургграфът (нем. Burggraf – важен пост през Средновековието в Свещената римска империя). Бургграфовете са подчинени на краля или на епископа и отговарят за охраната и управлението на съответния замък. Пражкото бургграфство по времето на социалистическа Чехословакия е Дом на чехословашките деца, след 1990 г. там се помещава частен Музей на играчките, през последните години се прави реставрация. – Б. пр.

⁴ „Далиборка“ – кръгла кула, част от северното крепостно укрепление на Пражкия замък, издигната през 1496 година, служела е и като тъмница. Името ѝ се свързва с легендата за първия ѝ затворник Далибор от Козойеди. Според нея някой му подхвърлил в тъмницата цигулка, той се научил да свири на нея и така изкарвал прехраната си. Този сюжет е в основата на либретото на операта на Бедржих Сметана *Далибор*. – Б. пр.

кула, на чийто мрачен зид се облягаше още една едноетажна къща, малко по-представителна.. Тя и досега си е там. А до входа към неговия двор на бургграфството се намираще и трета къщичка, и тя едноетажна, на нейното място днес е широкият вход към Дома на децата, както бе преименувано бургграфството, след като залите му, където са се съдели чешките граждани с векове, се превърнаха в място за детски игри. Не мисля, че тази промяна е била особено добро решение. Но не за това сега става дума.

Нашата едноетажна къщичка беше доста просторна. В нея се влизахме по няколко каменни стъпала, а между неговите прозорци на стаята имаше три огромни герба. Между тях – гербът на Ярослав Боржита от Мартинице и на Вилем Славата, които били изхвърлени в рова на Пражкия замък и така започнала една продължителна и печална война⁵. Тези господа не се прославили с нищо друго, но техните пищни гербове придаваха на нашата къщичка достопетие. Поне така ми се струваше. В просторното ни таванско помещение имаше огромни, но вече разнебитени каци за вода, предвидени навремето за потушаване на пожари. Таванът ни стърчеше съвсем леко над калдъръма на „Златната уличка“, така че разхождащият се там можеше спокойно да подритва покрива ни. Ама защо да го прави?

Днес на това място има обширна каменна площадка с пейки и декоративни саксии с цветя. Къщата ни беше съборена при реконструкцията на източната част на Пражкия замък, а гербовете бяха преместени при останалите върху фасадната стена на бургграфството. Понякога ходя там, за да се отдавам на спомените си. В онази къщичка почти не можеше да се живее, но ние се чувствахме там прекрасно.

Не съм единственият писател, който е живял по ония места. Над нас, на „Златната уличка“ известно време е пребивавал Франц Кафка. По-късно неговата забравена стаичка открил Щорх-Мариен⁶. А точно над нас миниатюрно стайче държеше Иржи Маржанек⁷. Днес през тази негова къщичка, с която свършва „Златната уличка“, води директен вход към „Далиборка“.

⁵ Втора пражка дефенестрация. На 23 май 1618 година разбунтували се чешки аристократи протестанти в знак на протест срещу католическото управление на Фердинанд II Хабсбургски в чешките земи изхвърлят от прозорците на канцеларията им в Пражкия замък трима чиновници, двамата от които са споменатите Ярослав Боржита от Мартинице и Вилем Славата. Този конфликт се смята за начало на Тридесетгодишната война (1619 – 1648). – Б. пр.

⁶ Отакар Щорх-Мариен (Otakar Štorch-Marien, 1897 – 1974) – чешки издател, писател, поет и публицист. – Б. пр.

⁷ Иржи Маржанек (Jiří Mařánek, 1891 – 1959) – чешки писател и сценарист. – Б. пр.

И не на последно място, тук известно време е живял и самият римски император и чешки крал Карел IV⁸.

Когато се завръща от Франция, за да наследи трона на баща си, той заварва замъка в окаян вид и решава да го стегне, разшири и преустрои, затова и през това време се подслонява в бургграфството. И тъкмо в тази сграда императорът преживява онази странна нощ и случката, за която накратко разказва в автобиографията си. На читателите тази история навярно е добре позната. Имам обаче повод да я припомня. Струва ми се съвсем уместно.

Не става дума за легенда или предание, още по-малко за някаква измишльотина. Императорът, както всички добре знаем, е бил силно вярващ човек. Това значи – неспособен да лъже. Освен това има и свидетел, при това повече от благонадежден – аристократа Бушек от Велхатрице⁹.

Една зловеща зимна нощ двамата мъже се прибрали в Прага от замък Кршивоклат и уморени от ездата, си почивали в залата на бургграфството – сиреч съвсем до нашата къщичка – върху своите кожени постели. Било много студено, в камината прашял буен огън. Върху масата горели няколко свещи, а върху пейката до стената били каните с вино. Това, че императорът Карел и аристократът Бушек обичали да си пийват, ни е добре известно. Това ни е добре известно и от прочутия романс на Ян Неруда¹⁰. Умората надвила мъжете и те скоро заспали. Отдихът им обаче не продължил дълго. Внезапно били събудени от тежки стъпки. Императорът помолил излегналия се близо до него Бушек бързо да провери кой ходи из залата. Бушек обаче не видял никого. Запалил Бушек още няколко свещи на масата, добавил няколко цепеници в камината и отпил от виното. Сетне отново се накарнал да спи, когато в отблясъка на камината и свещите забелязал, че една от чашите на масата сама се прекатурва и някаква неизвестна и невидима ръка внезапно я запраща над постелята на Бушек към другия край на помещението, а оттам тя се претъркулва обратно към средата на залата. И отново отекнали стъпките на неизвестния и невидим нощен посетител. След като и този път не видели никого, прекръстили се и отново заспали. И

⁸ Карел IV (1316 – 1378) – император на Свещената римска империя и чешки крал, е първият европейски владетел, който написва на латински автобиографична книга – *Vita Caroli*. В нея описва младежките си преживявания във Франция, Италия и Чехия до коронацията си за император през 1346 г. – Б. пр.

⁹ Бушек от Велхатрице (Bušek z Velhatic, пр. 1318 – 1335) – един от най-доверените приятели на Карел IV, негов личен придворен. – Б. пр.

¹⁰ Романс за Карел IV е стихотворение на Ян Неруда от *Балади и романси (Balady a romanse)*, 1883). – Б. пр.

спали необезпокоявани чак до сутринта. Когато се събудили обаче, видели насред залата прекатурената чаша.

Днес, когато милият ми приятел Иржи Маржанек вече е на небето, мога да споделя, че и в неговото жилище, където понякога се събирахме, са се разигравали подобни сцени. Но за жалост, всякакви подобни сцени бяха лесно обясними. Нищо загадъчно. Нищо тайнствено. Дори тъкмо обратното.

Това е само предисловието към моята история. От прозореца на нашата трета малка стаичка се откриваше прекрасен изглед. Съвсем наблизо беше черният зид на „Далиборка“, който в по-голямата си част бе закрит от гъста плетеница дървета и храсти в „Елени пршикоп“¹¹, а високо над дърветата зеленееше покривът на Летния дворец¹² на кралица Ана. Гледката беше блажена, тиха и спокойна. А през май, като отворехме единствения прозорец, стаите се изпълваха с уханието на розовите цветове на шипковите храсти. Усещането бе незабравимо.

Животът в къщичката обаче не беше от най-приятните. През зимата печката не гореше както трябва. Комините бяха скачени, явно съвсем неподходящи за съвременните печки. От друга страна, къщичката по неприятен начин действаше като барометър. Зададеше ли се дъжд, кирпичените стени силно се навлажняваха. И пухените ни юргани също ставаха влажни. От пода ни никнеха гъби. Затова пък през лятото се живееше доста приятно. Тъкмо като по поръчка за моя леко романтичен вкус. От другите прозорци виждахме само зида на неголемия двор и покрива на двореца „Лобковиц“¹³, затова пък пред тях имаше стар орех и круша, а на калдъръма бе отбелязано мястото, където е бил дръвникът на палача. Какво по-красиво от това? През всички тези безкрайни векове там са падали много глави, една от които е и на този, който е дал името си и на кулата, и на операта на Сметана.

Къщичката до самата порта на двора, макар и по-малка и по-мрачна от нашата, беше по-суха. Имаше и малка градинка, в която крееа няколко розови храстчета, но затова пък буйно цъфтяха дългостръки рудбекии. В нея живееха три жени. Едната – вече доста възрастна старица, овдовя-

¹¹ Част от средновековния защитен ров около Пражкия замък, сега парк. – Б. пр.

¹² Летен ренесансов дворец, наричан още „Белведер“, намиращ се в източната част на кралските градини. Построен през годините от 1538-а до 1565-а от Фердинанд I (1503 – 1554), подарък за съпругата му Анна Ягелонска (1503 – 1547). – Б. пр.

¹³ Барокова сграда от XVII в., един от дворците на аристократичния род Лобковиц. Намира се в източната част на Пражкия замък и е единствената частна собственост на неговата територия. Конфискуван е от държавата по време на Втората световна война, по-късно и в годините на социалистическа Чехословакия, когато залите му използва Националният музей. Дворецът „Лобковиц“ от 2002 година отново е в ръцете на наследниците на древния род и е музей на неговата вековна история. – Б. пр.

лата ѝ дъщеря госпожа Т., която беше упълномощена да се грижи за посетителите на „Далиборка“, и внучката ѝ – много елегантна и привлекателна девойка. Майка ѝ и баба ѝ съпровождаха посетителите в кулата и гладоморната, където имаше витрина с карти, рисувани с кръвта на затворници. Особено в неделя имаше доста посетители, които тъпчеха бедната ни градинка.

С ключа от дървената порта откъм улица „Иржска“¹⁴ не ми беше никак лесно. Той беше огромен. Тежеше цял килограм и беше обемист. Носех го в чантата си с огромна досада. И така, случваше се да се прибера по-късно и да се окаже, че не е у мен. На портата имаше звънец, но нито една от обитателките на къщата не беше длъжна да ми отваря. Особено в късните часове. На всичкото отгоре звънецът беше допотопен. С ръкохватка се дърпаше някаква тел и ламариненият звънец така дрънчеше под техните прозорци, че се чуваше едва ли не чак до портата на крал Матиас¹⁵.

От това най-много се притеснявах. Идваше да ми отваря само старицата. Тя спеше най-леко. Въпреки че денем с нея се разбирахме прекрасно, не мога да кажа, че нощем бе особено любезна. Защо не съм си носел ключа, защо не съм си тръгвал по-рано от кръчмата и приказки все от този род. Не казвам, че не е била права. Беше вече стара и имаше пълното основание да отправя упреци. Особено през зимата, когато ѝ се налагаше да гази в снега. Естествено, на другия ден аз най-учтиво я поздравявах, но тя продължаваше да ме гледа накриво.

Щом всичко това се повтори няколко пъти, на жена ми ѝ хрумна невероятна идея. Жените често имат невероятни идеи, мъжете обаче невинаги съумяват да ги оценят. Трябва да си го признаем. Когато не успявах да се прибера, преди да заключат портата, а нужният ми ключ висеше закачен до вратата на жилището им, тя го взимаше и го пхаше под дебелия портал на мястото, където ръбът ѝ не прилепваше съвсем плътно към земята. Беше достатъчно само да пхна ръка под портата и да измъкна ключа. И оттогава се възцари спокойствие.

Идеята си струваше. До един път през зимата. Надвечер от небето започнаха да се сипят леки снежинки. Естествено, това съвсем не ме тревожеше. Но малко преди полунощ внезапно връхлетя снежна буря. И тъй като улица „Иржска“ слиза до портата на Черната кула, която нощем се заключва и отворена остава само страничната портичка, където е стояла стражата, вятърът бе навял от улицата и от покривите сняг към нашия

¹⁴ Улицата, който води към източната порта и към изхода от замък. – Б. пр.

¹⁵ Западната, парадната порта на Пражкия замък, построена през управлението на Матиас II Хабсбургски (1557 – 1619). – Б. пр.

зид и нашата порта. Когато в полунощ се прибирах у дома, пред вратата имаше метър висока преспа, а в преспата под портата бе ключът.

Известно време опитвах да изгреба снега, за да стигна до каменната настилка. Опитах да си пробия път през снега към тротоара. С ръце това бе невъзможно. Снегът се изсипваше и отново падаше под ръцете ми. Часовникът от кулата на храма „Свети Вит“ удари полунощ. Цимбалите му зазвучаха в снежната тишина така, както в Мадрид по великденските празници отекват стъпките на монасите с черни качулки. Когато най-сетне млъкна, нагазих в преспата и със затаен дъх взех да дърпам ръкохватката на звънеца. Звънецът задрънча страховито. Последваха няколко тягостни мига. Пълна тишина. Две-три минути по-късно отново разклатих звънеца на няколко пъти. След доста време се чу скърцане на врата и в замръзналата ключалка прищрака ключ.

Засрамете се, господин редакторе, рече ми вместо поздрав старицата. Толкова дълбоко бях заспала, че не можах да се събудя. Към мен полетяха още няколко крайно неприятни фрази, които не спираха дори и след като старицата изчезна зад вратата, облечена този път с празничното си сетре, обшито по ръкавите и яката с черни мъниста. Носеше го само на неделната служба в „Свети Вит“. По времето на Неруда е било много модерно. Напразно ѝ се извинявах. Изобщо не ме слушаше. Думите ми не стигаха до нея.

Прекоших двора и стигнах до нашата къща. Жена ми вече спеше. Не бе чула звънеца. За да отклоня упреците ѝ, а и да се извиня някак за късното си прибиране, взех разпалено да ѝ се оплаквам от старицата как грозно се нахвърли върху мен, колко нелюбезна и злостна беше.

Жена ми ме слушаше с широко отворени очи. Придърпа си стол, за да седне, и отчаяно захлипа:

– За Бога, какви ги приказваш? Жената от вчера следобед лежи мъртва на одъра във вестибюла. Погледни, там горят свеци!

И наистина. През прозорчето над вратата се процеждаше потрепваща слаба жълта светлина.

Какво можех да направя? Съблякох се и си легнах както моя някогашен съсед – императора и краля Карел, мир на праха му.

На сутринта съборената винена чаша лежеше наред спалнята.

Превод от чешки: **Васил Самоковлиев**